

Gerhard Doerfer'in Ardından

1960 sonrası yaptığı çalışmaları ve keşifleriyle Türkolojide çığır açan Prof. Dr. Gerhard Doerfer 27 Aralık 2003 günü bizlere veda etti. 8 Mart 1920'de Königsberg'de (şimdiki Rusya Federasyonun'da Kaliningrad) doğan G. Doerfer orta öğrenimi sırasında askerlik görevine başlamış, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde öğrenimini tamamlamış ve 1949'da Humboldt (Berlin) Üniversitesine girmiştir. Üniversite döneminde Türkoloji ve Altayistikte, derslerinde her zaman kendisinden "hocam" diye söz ettiği K. H. Menges'in öğrencisi olmuştur. 1954'te *Moğolların Gizli Tarihi* üzerine hazırladığı söz dizimi çalışmasıyla Ph. D. derecesini kazanmıştır. *Fundamenta*'nın hazırlanışında görev alan Doerfer burada Gagavuzca, Kırım Osmanlıcası, Kırım Tatarcası ve A. Caferoğlu'yla birlikte Azerî Türkçesi maddelerini yazmıştır. Göttingen'de Türkoloji ve Altayistik, daha sonraki adıyla Türkoloji ve Ortaasya Çalışmaları Bölümünün kuruluşunda görev alan Doerfer asıl ününü burada hazırladığı *Yeni Farsçada Moğolca ve Türkçe Öğeler* adlı başyapıtıyla kazanmıştır (toplam dört cilt). Türkoloji çevrelerinde heyecan uyandıran keşfi ise öğrencileriyle birlikte yaptığı alan çalışmaları sonucu ortaya çıkan İran Türk dilleri, özellikle de Halaççadır.

Doerfer, Amerika'dan Türkiye'ye değin çeşitli ülkelerde misafir öğretim üyesi olarak bulundu, birçok kez Türkiye'ye konuşmacı olarak geldi, Türk diliyle ilgili toplantılara katıldı.

Çok yönlü bir araştırmacı olan Doerfer (Eski Türk şiirinde ölçü konusundan Sibiryâ masallarına, Lamutçadan Gagauzcaya kadar Altay halklarının dil ve edebiyat ürünleri ilgi alanı içerisindeydi) kendine özgü gülmece anlayışıyla da derslerinin akıcı olmasını sağladı. Türkiye'den doktora öğrencileri Semih Tezcan, M. Fuat Bozkurt ve Sultan Tulu olmuştur. Bunun dışında çok sayıda lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi de derslerine katılmıştır. Projeler ya da araştırma burslarıyla birlikte çalıştığı Türkiyeli akademisyenler de olmuştur, örneğin Prof. Dr. Zafer Önlü bir yıl kadar kendisiyle Göttingen'de çalışmıştı.

Benim öğrenciliğim ise 1992 baharından 1994 güzüne kadardır. Bu süre içerisinde kendisinden Klâsik Moğolca ve İran'daki Türk dilleri derslerini alma fırsatı buldum. Doerfer'in dersleri yeri gelince Altayistğin ve Türkolojinin tartışma anlarına dönüşürdü. Yan dal olarak okuduğum Moğolcanın bitirme ödevini sunuşum sırasında, derslerinde kendisinden sıkça söz ettiği öğrencisi Prof. Dr. Semih Tezcan'ın da bulunması, bitirme çalışmamı Doerfer'in doktora konusuyla ilgili bir yapıt üzerine, *Gizli Tarihteki Alınma ve Ortak Sözcükler* üzerine sunmuş olmam her zaman hatırlayacağım mutlu bir

olaydır.

Doerfer çalışmalarını metin yayımına değil de yayımlanmış metinler üzerine yoğunlaştırmıştır. Altay dilleri dendiğinde ilk sırada akla gelen üç dil ailesi üzerine de dersler verir çalışmalar yapardı. Ama bu dillerin akrabalığı konusu üzerinde durmaz, daha doğrusu bu konuyu başka bir çalışma alanı sayardı. Ancak bu diller arasındaki bağların esas olarak komşuluk ilişkilerine, kültürel alışverişlere dayandığını düşünürdü. Bu görüşünden dolayı olsa gerek, daha önceki adı "Altayistik ve Türkoloji" olan bölümün adının "Türkoloji ve Ortaasya Çalışmaları" olmasını istemiş ve bunu da sağlamıştı.

Türkoloji çalışmalarında heyecan uyandıran, Eski Türkçeyle karşılaştırıldığında çeşitli eskicil özellikler gösteren Halaçça üzerine yaptığı yayınlar ona göre henüz yeni başlıyordu. Bu alandaki yayınlarının arasında *Halaç Folkloru* kitabı (Doerfer/Tezcan 1994), Halaççaya ait metinleri içeren ilk kitap olması dolayısıyla bir dönüm noktasıdır. Son yıllarda yoğunlaştığı çalışma ise Shirokogoroff'un Tungusça sözlüğünün yeni yayımıydı.

Doerfer, aruz konusundan Türk dillerinin tasnifine varana değin pek çok konuda yazmış bir Türkologdur. Türk dilleri ele alınırken konuya "ılımlı" bir şekilde yaklaşırdı. Ona göre ne yalnız tek bir Türk dili ne de Sovyetler döneminde yapıldığı gibi çok çeşitli Türk dilleri vardı. Örneğin Karakalpakça diye bir dil olamazdı, burada olsa olsa Kazakçanın bir lehçesi söz konusu olabilirdi. Gerçekte Karakalpak lehçesi Özbekistan sınırları içerisinde kalmış bir Kazak lehçesiydi. Aynı bakış açısıyla yaklaşıldığında, Sovyetler Avusturya'yı da kendi egemenlik sınırları içerisine katmış olsalardı "Avusturyaca" diye bir dilin ortaya çıkması işten bile değildi. Ona göre Türk dilleri dört ana grup (Oğuzca, Uygurca, Kıpçakça, Güney Sibirce), dört de yan grup (Halaçça, Çuvaşça, Yakutça ve Sarı Uygurca) içerisinde ele alınmalıydı.

Doerfer'in başladığı, başlattığı çalışmaları öğrencilerince sürdürülmektedir. Burada yazdıklarım kendi izlenimlerime, yorumlarıma dayanmaktadır. Doktora öğrencilerinin daha fazlasını, daha doğrusunu ve ayrıntısını yazacaklarına inanıyorum. Bizlere düşen görev ise onun çalışmalarını Türkiye'de, Türkiye kütüphanelerinde ulaşılabilir hâle getirmek, onun bilgilerinin yaygınlaşmasını sağlamaktır.

Doerfer'in bütün çalışmalarının yer aldığı son kaynakça için bk.:

Schriftenverzeichnis Gerhard Doerfer, zusammengestellt von Michael Knüppel, Göttingen 2000.

Burada andığımız iki konuyla ilgili yazısı için bakınız:

Gerhard Doerfer, "Temel sözcükler ve Altay dilleri Sorunu", *TDAY-B* 1980-1981, TDK, Ankara 1983: 1-16.

Mehmet ÖLMEZ